

mājas VIESIS

T Ā E S T E V I M Ī L Ē J U

2010. gada 13. augusts

Biruta un Jānis.

MAIJA KREKLE

Pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados slavas zenītā atradās jauns un talantīgs, latviski gaišs un sirsnīgs dziedātājs JĀNIS ZĀBERS, kuram 11. augustā būtu apritējuši 75. Viņa dzidrā, siltā un spēcīgā balss skanēja radio, viņa zemnieciski stalto stāvu un atklāto seju varēja vērot Latvijas televīzijas zilajos ekrānos. Ļaudis lepojās, ka mums, latviešiem, ir mākslinieks, kas skolojies Itālijā, dziedājis Maskavā, Romā, Milānā... Ārzemju tautieši raudāja, klausoties viņa dziedāto Alfrēda Kalniņa dziesmu "Brīnos es", kurā dziedonis atklāja svešumā izdzīta cilvēka sāpi. Jāni Zāberu tauta mīlēja. Bet ne viņa sievu. Biruta Zābere likās nepiemērota dievinātajam dziedonim, klīda dažādas baumas, daudzi nožēloja Zābera smago likteni – kāpēc viņam jādzīvo ar tik nevērtīgu un sabojātu cilvēku. Lielā gadu starpība, bohēmiskais dzīvesveids, slimīgums un nesaimnieciskums – tas viss deva pamatīgu vielu tenkām. Biruta varēja būt eņģeļa baltumā un dūjas maigumā – tik un tā daudziem likās, ka viņa neder Jānītim. Bet Jānis Zābers no visas sirds mīlēja Birutu, tālumā skuma pēc viņas, atdeva sievai savas sirds ilgas un gaišos sapņus.

Skumjš stāsts par LĀČUKIŅU

Rogu, Ventu Vecumnieci, Viju Artmani, Eduardu Pāvulu un citiem jaunajiem censoņiem. Drīz viņiem pievienojās Harijs Liepiņš, kuram piemita izcila skatuviskā (un ne tikai) pievilcība. Viņš bija trīs gadus jaunāks par Birutu, bet jau ar krietni smagu dzīves pieredzi. Pavisam vēl zēns nokļuvis vācu armijā, laimīgā kārtā palicis dzīvs ne tikai karā, bet arī karagūstekņu nometnē, viņš pilnu krūti elpoja brīvības gaisu un kāri tvēra no dzīves visu, ko tā spēja sniegt.

Viņi satuvinājās teātra svētku ballē 1947. gada rudenī. Biruta bija paguvusi izdejojies ar daudziem, apkampties ar cēli skaisto Kārli Valdmani, pasēdēt klēpi atraktīvajam komponistam Margerim Zariņam, kad beidzot nonāca Harija Liepiņa spēcīgajās rokās. Viņi dejoja visu atlikušo balles laiku, un arī pēc tā Liepiņa roka stingri turēja Birutas šmaugo vidukli. Viņi aizgāja kopā.

Mācībās radās kavējumi. Studijas sapulcēs Biruta parasti bija galvenā nosodāmā. Viņai pārmeta rupju un netaktisku izturēšanos pret biedriem un lielajiem aktieriem. Tomēr lomas viņai deva – tādas raganīgas, nevaldāmas varones, kas atbilda Birutas būtībai. Romāns ar Hariju Liepiņu beidzās tā, kā padomju cilvēkiem parasts – 1948. gada rudenī viņi apprecējās. Biruta Kīgele kļuva par Birutu Liepiņu. Jau diezgan ātri viņi saprata, ka mūžu kopā nenodzīvos. Jauno aktieru trūcīgā sadzīve, alkohols un bohēma, Birutas neprognozējamā daba, Harija pirmie lieli panākumi uz skatuves un viņa sievas necilā eksistēšana mākslā grāva Liepiņu ģimeni. Vainīgi bija abi un neviens. Juridiski viņi bija vīrs un sieva, bet faktiski dzīvoja katrs savu dzīvi, kad Biruta iestājās Latvijas Valsts konservatorijas vokālajā nodaļā. Teātri vēl paguva izskatīt Mudītes Šneideres, viņas pēcteces Harija dzīvē, personīgo lietu par jaukšanos svešā ģimenē, padomju valsts pamatšūniņā...

* * *

Mācoties otrajā kursā, Biruta satika savu liktenīgo vīrieti. Tas bija vienkāršs lauku zēns, centīgs un apzinīgs, ar lielu mērķa apziņu un milzīgu vēlēšanos dziedāt. Pirmā kursa students Jānis Zābers bija par Birutu gandrīz 11 gadus jaunāks, zemniecisks un lēns. Toties par viņa talantu šaubu nebija nevienam.

Biruta apjauta, cik maiga un mīloša ir šā nesabojātā cilvēka sirds. Tieši tāds cilvēks viņai blakus bija vajadzīgs – mierīgs un gādīgs.

Nācis no Meirānu Vecajiem Cepļiem, savu muzikalitāti mantojis no vecākiem Emmas Maijas un Oskara Zāberiem, kopā ar vecāko brāli Miervaldi muzicējis ģimenes ansambli, ar kolhoza "Leņina ceļš" pilnsapulces atvēli atrbīvots no kolhoznieka likteņa, pabeidzis Mediņa mūzikas vidusskolu un tūlīt iestājies konservatorijā.

Iepazīšanās notika konservatorijas ēdnīcā. Abi sagadījās pie viena galdiņa, ēdot ābolu uzputeni. Abiem nākamā lek-

cija bija brīva, un viņi nolēma apēst vēl vienu porciju. Ēdami apsprieda ābolu šķirnes, un jaunais cilvēks sāka stāstīt par tēva dārzu Meirānos, kur izaug visgaršīgākie āboli pasaulē, par to, kā māmuļa tos cep. Runājot par māti, viņa balsi ieskanējās īpašs maļums. Biruta apjauta, cik maiga un mīloša ir šā nesabojātā cilvēka sirds. Tieši tāds cilvēks viņai blakus bija vajadzīgs – mierīgs un gādīgs. Viņš spētu remdēt Birutas brāzmainās dvēseles mokošās alkas. Bet līdz tam vēl bija jānonāk.

Arvien biežāk viņi gadījās kopā konservatorijas gaitēnos un ēdamzālē. Birutai imponēja jaunā drauga kārtīgais izskats – bez balta krekla un izgludināta uzvalka Jānim balss vienkārši neskanēja. Viņam bija patstāvīgas domas gan par dzīvi, gan mākslu. Zābers gribēja daudz vairāk uzzināt un iemācīties, nekā konservatorija varēja dot, īpaši viņam gribējās papildināties aktiera meistarībā. Te nu Biruta varēja viņam palīdzēt, jo mācību studijas pie izcilākajiem latviešu režisoriem tomēr nebija bijuši veltīgi. Viņa ievada jauno draugu sabiedrībā, iepazīstināja ar mākslas pasaules cilvēkiem. Kino, koncerti un izrādes katru brīvo vakaru. No Zābera puses – apbrīnas pilna uzmanība un galantums. Pat nošu mapi Jānis Birutai neļāva nest.

Biruta un Jānis ar saviem vecākiem.

Kāda gan bija šī sieviete? Kas atgrūda no viņas cilvēkus? Kāds spēks vilināja un apbūra jauno Jāni Zāberu?

Biruta Kīgele piedzima 1924. gadā. Viņas ģimene dzīvoja Jelgavā, bet bieži vien vecāki brīvdienās ar bērniem brauca uz Rīgu, lai redzētu teātra izrādes un koncertus. Bērniem vajadzēja labi uzvesties, lai nezaudētu prieku redzēt atkal kādu jaunu uzvedumu. Nav brīnums, ka Biruta, vēl Jelgavas 2. ģimnāzijā mācoties, sapņoja kļūt par aktrisi. Viņa nebija klasiski skaista. Ne pārāk gara, ar ļoti graciozu un lunkanu stāvu, nepareiziem, bet dzīviem un mainīgiem sejas pantiem. Tumšie vijģie mati un brunetes temperaments darīja meiteni interesantu, vēlākos laikos teiktu, ka viņa bija ļoti seksīga... Raksturiņš arī viņai bija! Biruta vienmēr, nedomājot par sekām, teica visu, ko tajā brīdī domāja. Domas gan varēja bieži mainīties... Tāpat kā garastāvoklis. Asā mēle bieži vien sagādāja viņai ienaidniekus. Tāda vējaina būtne. Neprognozējama. Nevaldāma. Tomēr talantīga.

Tūlīt pēc kara gandrīz 21 gada vecumā Biruta Kīgele kļuva par Drāmas teātra studijas audzēkni. Tomēr viņas dejas prasme un labā dziedāšana (varbūt arī kaut kādām nesaskaņām bija sava loma) likās vairāk piemērota Dailēs teātra II studijai. No 1946. līdz 1949. gadam Biruta mācījās kopā ar Rasmu

Biruta un Jānis 1972. gada vasarā.

Par Birutu viņš bija izstāstījis arī vecākiem. Klausoties dēla jūsmīgajā stāstījumā, viņi klusībā nopūtās. Jaunākais dēls un lielākā cerība, vēl tik jauns un nepieredzējis, gribēja precēt sievieti, kas tikko šķirusies, kas krietni vien vecāka, kas pati grib būt dziedātāja un diezin vai spēs Jāni aprūpēt un pabarot, kā nākas! Bet Zāberi neliedza savu svētību. Droši vien, ka pēc Jāņa aizbraukšanas viņi ar vecāko dēlu pārrunāja brāļa dīvaino izvēli, var jau būt, tad viņi teica arī tādus vārdus, par kuriem Jānim sāpētu sirds.

***

Kādā pavasara dienā, kad eksāmenā saņēmta trijnieka dēļ Biruta zaudēja stipendiju un staigāja saraudātām acīm, soloties vairs neiet uz lekcijām, Jānis Zābers viņu sabāra par mazdūšību un vakarā uzaicināja uz operu. Tumšajā beletāžas ložā viņš pasniedza Birutai no portfeļa izņemtu un saspiedušos vijolišu pušķīti – mātes atsūtītos ziedus no Vecajiem Ceļiem. Un aicināja kļūt par viņa sievu... Kamēr viņa piere gulēja uz Birutas rokas, jaunā sieviete laimīga un satraukta saprata, ka skaistais sapnis piepildījies, viņa tika mīlēta un pielūgta. Protams, viņa baidījās par to, ko teiks Jāņa vecāki, ko domās konservatorijas vadība, kā mēļos tās daudzās meitenes, kas katru jaunā mākslinieka soli pavadīja ar dievinošu skatienu. Varbūt tieši šo meiteņu dēļ viņa nolēma pieņemt laimes dāvanu. Jāņa

sirdi viņa tika nostādīta pāri visām – par spīti visam!

Kāzas notika 1959. gada Jāņos Zāberu mājās Vecajā Ceplī. Sākās četrpadsmit kopīgas dzīves gadi. Biruta kļuva par Operetes teātra solisti, bet Jānis jau no trešā kursa dziedāja operas izrādēs. Mākla viņu dzīvē bija galvenais, abi aktīvi vēroja viens otra gaitas uz skatuves, palīdzēja ar padomu, gatavojoties lomām. Skatījās viens otra izrādēs, ja netika, sūtīja mīlas zīmes, prierējās par panākumiem. Pēc pirmizrādēm kārtoja saņemtās puķes savā Grīvas ielas dzīvoklītī tā, "lai vieni ziedi citus neapvaino", pēc tam pārrunāja izrādi, dalījās iespaidos un pārdzīvojumos par to, kas nebija vēl īsti izdevies. Kad Birutai neveiksmju dēļ nolaidās rokas, Jānis neļāva padoties, bet mudināja visu paveikt tik labi, cik vien iespējams, un pat vēl labāk. Viņi kopā bija laimīgi, kaut Jāņa tuviniekiem sāpēja sirds, ka viņam jāēd ēdnīcā un pašam par sevi jā rūpējas...

***

1962. gada rudenī Jānis Zābers tika aizsūtīts mācīties uz Itāliju. Sākumā viņš mācījās Romā, bet viņam bija par maz ar to, ko piedāvāja. Vēstulēs sievietei bija jaušama neapmierinātība ar paveikto un ilgas pēc sava Mazā mīļuma, Suslikiņa, Nerātnules... Vēlāk Zābers nonāca Milānā pie profesora Favoretto, kurš ļoti augstu novērtēja jaunā latviešu dziedātāja talantu. Garastāvoklis uzlabojās, mācības sagā-

dāja prieku, daudz viņš guva no sava pedagoga Džovanni Barras. "La Scala" jau, šķiet, viņu gaidīja. "...ja es vienu no šīm lietām Tev nodziedāšu, ko esmu iemācījies, tad mans Susliks droši vien no jauna iemilēsies. Noteikti! Klasē pat Favoretto pietrūkās kājās un sāka aplaudēt (...)"

Zāberu uz Milānu aicināja arī nākamajā gadā. Kopā ar viņu devās citi vēlāk slaveni, tolaik vēl jauni padomju dzie-

dātāji – Vladimirs Atlantovs, Muslims Magomajevs, Nikolajs Kondratjuks, Anatolijs Solovjanenko. Grupas vadītājs bija Jānis Zābers, jo bija vairāk pieredzējis un itāļiski labāk runāja. Viņš gatavoja Rūdolfa un Kavaradosi partijas, piedalījās koncertos. Slodze bija liela, veselība streikoja, bieži aizsmaka balss. Ārstēšana nelīdzēja, pat mainot ārstus. Pastāvīgais nemiers un satrauktie nervi neļāva atlabt. Paredzēto pirmizrādi slimības dēļ atcēla, nākamo ģenerālmēģinājumu Zābers nodziedāja spidoši – fenomenos, bellissimo! –, bet izrādē viņam neizdevās piedalīties, jo tā notika Itālijas nacionālo svētku dienā, kad itāļu patriotisms neļāva galveno lomu dziedāt ārzemniekam. Jānis Zābers, guvis spidošu skolu un pārliecinājies, ka viņš nav sliktāks par slavenajiem itāļu dziedoņiem, atgriezās mājās pie sievas, par kuru garajās vientulības stundās bija tik daudz sapņojis, kurai bija tik daudz bezgala mīļu vēstuļu rakstījis. "Pateicos ļoti, mazais

Madalēna – Biruta Zābere, hercogs – Jānis Zābers Verdi operā "Rigoletto".

Susļikņi, par lielo buču un vēl par tām bildītēm. Man visas ļoti patīk – galu galā mans Mazais mīļums – laikam visvairāk tā, kur varu Tevi apskatīt visā augumā. Viena no trim ir tik vilinoša, ka man paliek tīri skumji, iedomājoties, ka vēl pieci mēneši jāgaida, kamēr varēšu savu Nerātnuli apskaut." Brīžam šķiet, ka sievas panākumi uz Operetes teātra skatuves viņu sajūsmināja vairāk par paša sasniegumiem Itālijā.

***

Birutai darba teātrī bija daudz. Viņa parasti tēloja otrā plāna lomas – tās jautrās, dzīvīgās galveno varoņu labākās draudzenes, kas ienesa jautrību melodramatiskajos sīžeta pavērsienos. Viņa labi dziedāja un dejoja, bet nebija publikas mīle. Vēl sliktāk – par viņu klīda jaunas tenkas. Apkārt Birutai bieži grozījās solīdi ģērbti cilvēki no VDK – vajadzēja uzmanīt sievieti, kuras vīrs atradās ārzemēs. Viņa nervozēja, meklēja glābiņu medikamentos, bez tiem jutās vāja un nespēcīga. Jānis allaž bija norūpējies par viņas veselību, pats mocīdamies ar dzimtenes ilgu radīto savārgumu, deva labus padomus. Viņš ilgojās, kaut "mīlais sievulītis" reiz kļūtu tik vesels, ka spētu iznēsāt un dāvēt viņam divus nīprus bērnelus.

Baltais Lāčukiņš, kā Biruta sauca savu Jančuku, redzēja viņā mūžam jaunu un iekārojamo sievieti, viņš pat bija aizmirsis, ka viņa Susļikņim ir jau gandrīz 40 gadu.

Viņš vēl nenojauta, ka laika palicis pavisam maz.

20. gadsimta 60. gadu otrā puse bija Jāņa Zābera slavas laiks. Viņš daudz dziedāja, tēloja savas labākās lomas, piedzīvoja lielu tautas mīlestību. Bet pamazām piezagās nelaimi vēstoša slimība. Laiku pa laikam viņam radās veselības traucējumi, sāpēja galva, bija paaugstināta temperatūra, pēkšņi bez kāda iemesla pazuda balss, kreisā roka kļuva nejutīga, pasliktinājās atmiņa, dziedājumā iezagās kļūmes, bet viņš pats bija pārliecināts, ka visu darījis perfekti, tikai kritiķi piesienas. To, ka ar viņu kaut kas nav kārtībā, Zābers saprata tikai tad, kad sākās halucinācijas, kad viņš brīžam vairs nesaprata, kas notiek apkārt un kur isti atrodas. Beidzot dziedonis bija ar mieru izmeklēties slimnicā. Diagnoze bija šausminoša – audzējs galvā. Pēc pirmās operācijas viņš ilgi, bet šķietami pārliecinotī sāka atveseļoties, atgūva kustības spējas, prasmi runāt. Tikai dziedāt vairs nevarēja. Pēdējo vasaru Zābers pavadīja Jūrmalā. Blakus bija Biruta – jauna un skaista, atplaukusi

viņam par prieku abu pēdējā vasarā. Daudzi runāja, ka šī ļaunā sieviete pametusi savu slimo vīru, uzdzīvojot, kamēr Jānītis mokās. Pat uz ielas viņa dzirdēja pārmētamus no "zinošiem cilvēkiem". Arī Jāņa brālis Miervaldis, no laukiem Rīgā iebraucis, nez kāpēc Birutu nekad slimnicā neredzēja. Viņi ne labprāt satikās... Miervaldis bija pārāk piekēries savam jaunākajam brālim, kurš uz skolu aizgāja tikai desmit gadu vecumā, jo kopa ar poliomiellītu slimo Miervaldi tik ilgi, kamēr tas spēja piecelties no gultas. Tagad lielais brālis jutās atbildīgs par Jāņa dzīvi, un Biruta nebija cilvēks, kuru mīlošais brālis griežēja redzēt blakus Jānim.

***

1972. gada rudenī kļuva skaidrs, ka nekas nav glābjams. Slimība atkārtojās ar jaunu spēku. Atvadīties atbrauca sirsnīgais Itālijas studiju draugs Muslims Magoņajevs. Viņi slēpa viens no otra savas asaras, tikai Biruta raudāja skaļi un izmisīgi.

Pamazām zuda viss, kas veidoja cilvēku Jāni Zāberu. Viņš pārvērtās par nekustīgu un nejutīgu ķermeni. Biruta smagi pārdzīvoja. Jānis pret viņu bija tik labs un gādīgs, vienmēr norūpējies par sievas labsajūtu un veselību! Tagad

viņa zaudēja vīru, kas bezgala un nesavtīgi viņu mīlēja.

1973. gada 25. marta naktī Jānis Zābers nomira. Atmiņās par vīru Biruta stāsta, ka līdz pēdējam turējusi viņa roku savējā. Tikai viņš jau sen neko ne juta, ne saprata, pēdējās šīszenes dienas vadīdams bezsamanā.

Cilvēki bija satriekti par iemīļotā dziedoņa nāvi. Viņam bija tikai 37 gadi! Atkal klīda baumas – atraitne nemaz nav likusies zinīs par nabaga slimnieku, dzīvojuši jautri...

Biruta nodzīvoja vēl tikai trīs gadus un septiņus mēnešus. No operetes viņa aizgāja, naudu pelnīja, mācot dziedāšanu Kultūras darbinieku tehnikumā. Biruta gatavojās sakārtot Zābera arhīvu, uzrakstīt atmiņas par to, ko zināja tikai viņa vienā. Bet nebija neviena, kas viņu pamudinātu, iepriecinātu, kas par viņu rūpētos mīlestībā. Kam tad vairs dzīvot? 1976. gada 20. decembra naktī Biruta Zābere nomira ar grāmatu rokās.

Grūti iedomāties Jāni Zāberu kā sirmu, laimīgu večuķiņu, kas, vēl sirmāko Birutu balstot, lēnām soļo pa Rīgas ielām. Viņš atmiņā paliek jauns, starojošs, milas pilns... Blondais zemnieka dēls Baltais Lāčukiņš, kas tik ļoti mīlēja straujo, nepakļāvīgo un neprognozējamo Nerātnuli. **MV**